

դարուն հայրը, և որու ուրիշ բան չպակսեցաւ բայց եթէ նախնի ժամանակները ծնած ըլլալ որպէս զի լուսաւորէ սինհոդոսները, գումարեալ Հարց հոգին ըլլայ, կանոններ դնէ և նստի գահերէց ՚ի նիկիա և յեփեսոս »:

Հիմա որ ճանչցանք զմատենագիրն և իրեն գրուածքը, ճանչնանք և իրեն թարգմանչին յարգը որ ոչ միայն Պոսիւէի լեզուն թափանցած է, այլ և իր հոգւոյն խորը, ու հայկեան դպրութեց օգտակար և շահաւէտ ծառայութիւն մը մատուցած. այս վեց դամբանականներուն հատորը, որ շատ գրքերու պէս միայն թղթէ և թանաքէ շինուած չէ, Բագրատունի քերթողահօր իրաւունքներէն մէկը պիտի ըլլայ՝ ապագայից զարմանքն և գովութիւնն ընդունելու:

Հ. Յ. Թ.

Ապտ-իշլ-Գատրրի յարոյսկանը.

Առականերու համար զուրցուած է որ ազգաց իմաստութիւնն են. մենք ալ աս կ'աւելցնենք ըսելու որ ազգաց ռամկական և կենդանի բանաստեղծութիւնն են. հասարակաց մտքին և գործնական դիտողութեան բանաստեղծութիւնն ու ընկերութեան կամ ցեղի մը մտաւոր զարգացումը, իրեն փիլիսոփայութե կամ կրօնից նիւթերու մէջ ունեցած կարծեացը գաղափար մը կու տան: Այսու նկատմամբ Գաղղիացի Տօմա (Dumas) զօրավարին թարգմանած արաբական խորհրդաճոռքիւնները կըրկնակի շահամատոյց են բարոյական և մատենագրական կողմանէ. սակայն մարդ զանոնք աչքէ անցընելուն ատենը կը տեսնէ որ ամէն լայնութեան ներքեւ, ամէն ժամ ու ժամանակ ժողովուրդը գրեթէ նոյն կերպով կը մտածէ և կը զգայ այն առարկաներուն վրայ որ կը կազմեն մարդկային դիտողութեանց ասպարէզը: Չիք ինչ նոր ընդարեւ գաղափար, կամ ինչպէս կ'ըսէ Սողոմոն

իմաստուն «Ոչ է ամենայն առեւանայն ընդ արեգակաւր»¹». հիմը ամէն տեղ նոյն է. տարբերութիւնը միայն բացատրութեանը նոր դարձուածքին վրայ է, ըսելու եղանակին գեղեցկութեանը և աշխուժութեանը վրայ: Գիտնալու արժանի և հետաքրքրական բան է թէ ինչպէս Արաբացի մը կը թարգմանէ Եւրոպացւոյ մը, կամ մանաւանդ տիեզերական մարդուն մտածածը և զգացածը, Աստուծոյ, բաղդի, փառասիրութե, սիրոյ և բարեկամութեան վրայ: Ասոր համար մենք ալ դենք մեր ընթերցողաց աչքին առջև այս խորհրդաճոռքիւններէն մէկքանին, անապատի վրանին շուքին տակ բացուած իմաստութեան ծաղիկները, որ անշուշտ ունին իրենց տեղական և յատուկ բուրմունքը, թէպէտ գոյները բոլորովին նոր չըլլան:

« Ճակատագիրը, կ'ըսէ Ապտ-իւլ-Գատրը, հինգ երկաթեայ մատուռներով ձեռք մ'ունի. երբ որ կ'ուզէ ըզմարդս իրեն կամացը խոնարհեցնել, երկուքը աչքերուն վրայ կը դնէ, երկուքը ականջներուն մէջ, և հինգերորդը բերնին վրայ դնելով կ'ըսէ. Լուռ կեցիր »: — Իմիրը սոյն կերպով կը խորհրդածէ հոգւոյ մեծութե վրայ. « Վեհանքն թշնամիէ մը ազատելու լաւագոյն միջոցն է ներելը. ան ատեն գերի մը կը դառնայ »: — Մեր ցեղին վրայ ալ ասանկ կը մտածէ. « Մարդիկ շինուած են, ոմանք ոսկիէ, ոմանք արծաթէ և մեծ մասը պղնձէ. ամէն մէկը իրեն ճշմարիտ արժէքովն ընդունէ »: — Փառասիրութեան համար ալ կ'ըսէ. « Երբ որ Աստուած կ'ուզէ կորսնցնել զմիջիւնը, իրեն թեք կու տայ. լի ուրախութեամբ և գոռողութեամբ կը թռչի. պզտի թռչուն մը կ'անցնի, կը տեսնայ զինքը և կը կըլլէ »:

Սիրոյ, կանանց, բարեկամութեան վրայ արաբական իմաստութիւնը բեղնաւոր է առածներով: Ձեռունիս եւ կածը կ'առնենք այս դոհարներու տու-

փին մէջէն. « Սէրը մէկ նայուածքով
կը սկսի, ինչպէս հրդեհը կայծով մը » :
— « Զինքը տեսնելէս առաջ ոչ երբէք
կրնայի կարծել որ վիթ (ղազալ) մը
կնկան կերպարանք առնու. այսօր ալ
տարակոյս չունիմ. ինչ ցածութիւն է
իմինս : Առիւծները կը վախնան իմ հա-
րուածներէս, և վիթ մը բաւական է
մտածութիւններս պղտորելու. մարդիկ
կը դողդղան նիզակիս ծայրին դիմաց,
և ես կը սարսիմ իր մոգիչ և մեղոյշ նա-
յուածքներէն » : — « Սիրտս կը նման-
ցընեմ կրի հնոցի մը. կրակը ներքին
քարերը կ'երէ կը լափէ, առանց ծու-
խը դուրս տալու » : — « Կանանց նեն-
գութեանցը մէջ միշտ երկու նենգու-
թիւն կայ. իժերով կը գօտեւորին և զըն-
դասողան տեղ կարիճներ կը խօթեն
վրանին » : — « Մի դներ քուկին յոյսդ
ոչ բախտին և ոչ կնոջ վրայ. այլ յայնմ
որ ոչ բնաւ կը մեռնի (յԱստուած) » :

Մարդ կը կարծէ թէ ժողովուրդի խօս-
քեր են կարգացածը : Հապա այս մը-
տածութիւնը աշխարհիս բաներուն ո-
չընչութեանը վրայ. « Ամէն օր երկի-
րըս կ'աղաղակէ օդուն մէջ. իմ վրաս
մի վստահիք. խօսքերս կը խնտաց-
նեն և գործքերս կը լացնեն » : Իմի-
րին բարեպաշտութիւնն հաւասար է
իրեն քաջութեանը. « Ոչինչ այնպէս
հաճոյական է Աստուծոյ, կ'ըսէ, ինչ-
պէս իրեն համար թափուած արեան
կաթիլ մը, կամ գիշերատեն իրեն ներ-
շնչած երկիւղէն ծնօտն 'ի վար սահած
արցունք մը » :

Ապտ-իւլ-Գատըր հարստութեանց
ունայնութեանը, ամուսնութեան սըր-
բութեանը վրայ անանկ առածներ ունի
որ գիտես թէ Սողոմոնի արձագանգներն
են. « Երբ կին մը աչուրները կը զարդարէ
ծարրով, մատուրներն հինայով և կը ծա-
մէ մազտաքէն որ շունչը կ'անուշցնէ ևակ-
ռաները կը ճերմրեցնէ, Աստուծոյ ալ
աւելի հաճոյ կ'ըլլայ. որովհետեւ էրկա-
նէն ալ աւելի կը սիրուի » : — « Հարս-
տութիւնք կրնան կորսուիլ, պատիւք
ստուեր մըն են որ կը փարատի, ճշմարիտ
բարեկամները գանձ են մնացական » :

Այս պնդահաւատ զինուորին վրայ
որ հակառակ բաղդին դառնութիւննե-
րը կրած է՝ սրտաշարժ բան է տեսնել
մարդկանց և իշխանութեան երկայն
փորձառութեանն ազդած տխուր մտա-
ծութիւններուն քով բարեկամութեան
քաղցր և սիրելի մտածութիւնները .
Լա Ռոշֆուզոյի դառն և չոր սկեպտա-
կանութեաններհակը. սկեպտականու-
թիւնը աւելի արդար քան թէ վեհանձն
խորհրդածութիւններ կը ծնանի. ար-
գաւանդ ճշմարտութիւնները սրտին
ներն են. զօրութիւն և միանգամայն բա-
րութիւն, ասկէ գեղեցիկ տեսարան
կրնայ գտնուիլ : Խրոխտ հոգիները մէտ
են բարեկամութեան. կարծես թէ այս
զգացմունքս իրենց ընդաբոյս աղնուու-
թեանն աւելի բնական և յատուկ է
քան թէ սէրը : Ապտ-իւլ-Գատըր բա-
րեկամութեան վրայ շատ զգայուն ոտա-
նաւորներ ուղղած է առ զօրավարն Տօ-
մա. յիշենք զանոնք ալ իբրեւ սիրազեղ
այրական կորովոյ մը վկայութիւնը, մա-
նաւանդ վերջին երեք տողերուն համար
որ բոլորովին տեղական բանաստեղծու-
թեան կնիքն ունին. « Կ'երդնում քեզ
Աստուծով որ տէր է աշխարհիս, ոչ եր-
բէք արեւ կը բարձրանայ առանց քու
վրադ մտածելուս, և երբ կը դառնայ 'ի
մայրն՝ քուկին յիշատակդ դեռ սրտիս
մէջ է : Բարեկամներու հետ ըլլամ 'նէ,
խօսակցութեանս նիւթը միշտ դու ես .
և երբ չոր ծարաւէ մը պապական ա-
կանակիտ ջրոյ մը կը վազեմ, գաւաթիս
մէջ կը տեսնեմ՝ դարձեալ քուկին ըս-
տուերդ » :

Ինչ սիրուն իմաստ և ինչպէս բնա-
կան է անապատի բանաստեղծին : Պայ-
ընն որ նոյնպէս բարեկամութիւն կը սի-
րէր՝ կը գրէր առ թումաս Մուր. « Երբ
չորս կողմն միայն անապատ մ'ունենամ,
կրնամ հոնտեղ աղբիւր մը գտնել. երբ
որ աղբիւրը մէկ կաթիլէ աւելի չտար
և իր եզերքին մօտ շնչասպառ իյնայի,
հոգիս փչելէն առաջ քեզի համար կը
խմէի զայն » :

Ինչպէս առաջ ալ ըսինք, մարդկային
հիմը նման է ամէն քաղաքակրթու-

թեանց մէջ. նոյն մտածութիւնը, նոյն զգացմունքն է որ ամէն տեղ 'ի յայտ կու գայ և շատ անգամ նոյնպիսի պատկերներով կը թարգմանուի:

Մտադիւր լաց 'ի վերայ մեռելոյն, զի հանգեաւ. իսկ յիմարին՝ քան զմահ կեան չար է:

Ո՞ր տայր ինձ 'ի վերայ բերանոյ իմոյ պահպանութիւն, և 'ի վերայ շրթանց իմոյ կնիք խորագիտութեան. զի մի անկեայց 'ի նմանէ և լեզու իմ կորուսցէ զիս:

Զամենայն վէր, և մի զվէր սրտի:

Զի անվարժ ելանէ խիստ, և որդի ընդվայրասուն ելանէ լկտի:

Գգուեա զորդի, և զարհուրեցուցէ զքեզ, խաղա՛ ընդ նմա, և տրտմեցուցէ զքեզ:

Եթէ իցէ քո ծառայ, կալ զնա իբրև զեղբայրս զի որպէս անձին քո, այնպէս կարօտասցիս նովաւ:

Ս Ի Ր Ա Ք

Հնգետաւասնեքորդ դարոշ մէջ
հացկերոյք մը.

Եղջերեայ փողն իմացուց կոչնական. ներուն որ առաւօտեան ժամը տասը զարկաւ և թէ ատենն էր ձեռուրնին լուալու և սեղանին վրայ իւրաքանչիւր ոք իր տեղն առնելու: Մէկքանի աճպարարներ զուարթ եղանակներ զարկին, մինչդեռ ասպետներն և իրենց տիկինները զոյգ զոյգ կը մտնէին ճաշատունը, յետոյ տանտիկինը բոլոր ասպետներն իրենց տիկիններուն քով հրամացուց, որովհետեւ ամէն կերակրոյ համար երկուքին ալ մէյմէկ պնակ պիտի դրուէր ու մէկ սկուտեղի մէջէն պիտի ուտէին: Հրաւիրեալք նստան տախտերը, և ոտուրնին դրին չոր խոտի դէզերու վրայ, զորոնք խնամով տարածած էին սեղանին տակ ոտուրնին ցուրտէ պահելու համար:

Սեղանը զարդարուած էր ափսէով

մը որ կանաչ մարգագետին մը կը ներկայացնէր պաստառի տեղ, և չորս դիէն ելերքը կը բարձրանային սիրամարդի մեծամեծ փետուրներ և ծաղկազարդ դալարի ճիւղեր, որոնց վրայ ձգած էին մանիշակ և ուրիշ հոտաւետ ծաղկունք: Այս մարգագետինն մէջէն արծաթափայլ ժայռաւոր աշտարակ մը կը ցըցուէր, որուն մէջը պարապ էր թռչնաբանի մը պէս, և ուր փակուած էին զանազան ողջ թռչուններ, ոսկեզօծ բթուկներով և թաթերով: Դիտանոցը նոյնպէս ոսկեզօծ էր և վրան կը տեսնուէին ներկայ եղող ասպետաց զինանշաններուն դրօշները, որ ան ատեն մեծ քաղաքավարական բան կը սեպուէր: Աշտարակին ոտքէն կը ցայտէին աղբերաբար չորս ջրոյ և գինւոյ շատրուաններ:

Առաջին ժումին սեղան բերուեցան եղջերուի մսէ խորտիկ, նապաստակի կտոր մը որ ամբողջ գիշեր մը աղի մէջ կեցած էր, փորը լեցուած հաւ մը և հորթու կէս մսան. այս ետքի երկու կերակուրները ծածկուած էին ոսկեփայլ խորովածներով, չաքարապատ նուշերով և նռներով: Մարգագետնէն դուրս ամէն ծայրը մէյմէկ կարկանդակ կար, որուն վրայ շարուած էին աւելի պղծտիկ կարկանդակներ պսակի ձևով. երկու մեծերուն կեղևը շուրջանակի արծաթափայլ էր և վրան ոսկեզօծ. ամէն մէկուն մէջ կային ամբողջ այծեամ մը, սագու ձագ մը, երեք որձատ, վեց վառեակ, վեց աղանի, ճագարիկ մը, և (անշուշտ համեմի տեղ ծառայելու համար) հորթու բարակ ջարդած մսան մը, երկու լիտր ճարպ և քսանըվեց պնդախարշ հաւկըթի դեղնուց, քրքրմացան և մեխակով ծածկուած: Բոլոր այս կերակուրները արծաթէ փառաւոր ամաններու մէջ դրուած էին, և չորս մարդիկ վերէնվար գինուած պատրաստ էին տանտիկնով և կոչնականներուն հրամանները կատարելու: Բաց 'ի ասոնցմէ սեղանին վրայ կար նաև տղան գեր, ինչպէս կնճի գլուխ, պզտիկ կաղամբ, յօշուած մսով բլիթ, քացախով համեմեալ վարունգ, և այլն: Իսկ հե-